

УДК 378.6

ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Нахасва Ярина Михайлівна

м. Тернопіль

У статті відображено результати дефінітивного аналізу основних понять дослідження педагогічної проблеми підготовки майбутніх лікарів. Обґрунтовано сутність термінів «професійна підготовка», «компетентність», «компетенція» у контексті підготовки студентів у вищих медичних навчальних закладах. Конкретизовані компоненти педагогічної системи професійної підготовки майбутніх лікарів. Виокремлено складові професійної компетентності майбутніх лікарів.

Ключові слова: дефінітивний аналіз, професійна підготовка лікарів, компетенція, компетентність.

В умовах вищої освіти України актуальною є проблема якості професійної підготовки фахівців медичного профілю. Серед найважливіших принципів формування єдиного освітнього середовища виділяється досягнення високої якості навчання майбутніх лікарів шляхом уведення єдиної технології управління якістю освіти. На якість професійної підготовки впливає якість освітніх стандартів, зміст навчальних планів і програм, професійна компетентність педагогів, якість довузівської підготовки абітурієнтів, рівень організації навчального процесу та науково-методичного забезпечення, матеріально-технічна база, морально-психологічна атмосфера та ін.

Процес навчання студентів у вищих медичних навчальних закладах характеризується певною специфікою, пов'язаною з тим фактом, що від майбутнього лікаря у конкретних обставинах можуть знадобитися не тільки професійні знання для ефективної лікувальної роботи, а й педагогічні та організаційські здібності, вміння керувати людьми в екстремальних ситуаціях, спілкуватися з пацієнтами та їх рідними.

Цілеспрямована педагогічна підготовка майбутнього фахівця-лікаря ХХІ століття вимагає детального аналізу сучасної системи вищої медичної освіти, виявлення та визначення її проблем і протиріч. Це потребує системного підходу до аналізу основних дефініцій, що використовуються у підготовці майбутніх лікарів.

Питання професійної підготовки студентів у вищій школі різного профілю досліджувалися багатьма науковцями. Зокрема, у статті Л. Різник обґрунтовано окремі аспекти вдосконалення сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах; О. Фунтікова займалась дослідженням професійної підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності; Р. Карпюк досліджував принципи професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання у вищій школі та ін. Проблеми професійної підготовки майбутніх лікарів знайшли відображення у працях І. Денисюка, де автор вирішував проблеми покращення навчання студентів 6-го курсу шляхом розвитку творчості та удосконалення у них клінічного мислення з внутрішньої медицини. О. Неловкіна-Берналь розглядала соціально-професійну підготовку сучасного лікаря і

порівнювала специфіку американського та європейського підходів до навчання студентів. О. Фофанов досліджував досвід підготовки спеціалістів первинної ланки медико-санітарної допомоги в контексті інтегрованого ведення хвороб дитячого віку при викладанні педіатрії студентам молодших курсів та інші. У роботах А. Остапенко, А. Ткаченко, М. Воловської, Т. Дем'янчук висвітлено питання теорії та практики виховання студентів медичних вузів. Аналіз наукової літератури свідчить, що науковцями ґрунтовно досліджуються питання професійної підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою. Проте, незважаючи на значні досягнення в окресленій галузі, недостатньо вивченою залишається педагогічна проблема підготовки майбутніх лікарів.

Метою статті є дефінітивний аналіз основних понять, що використовуються у дослідженні педагогічної проблеми підготовки майбутніх лікарів.

Для досягнення поставленої мети було враховано такі чинники: соціальне замовлення суспільства на кваліфікованих лікарів; різке зростання практичної сфери медичних послуг; демографічні фактори; потреба у вирішенні нових соціальних проблем; задоволення потреб різних верств населення у наданні кваліфікованих медичних послуг [11, с.54].

У сучасній педагогічній літературі поняття «професійна підготовка» тісно взаємопов'язана з професійним навчанням та відображає процес оволодіння знаннями, уміннями та навичками, які необхідні для ефективної професійної діяльності лікаря. У контексті нашого дослідження поняття професійна підготовка розглядається як сукупність спеціальних знань, навичок, умінь, якостей та норм поведінки, які забезпечують можливість успішного виконання професійних обов'язків. Оскільки підготовка до професійної діяльності не може обмежуватися оволодінням майбутніми лікарями виключно процесуальною стороною професійної діяльності, необхідними є також цілеспрямоване формування і розвиток професійних та особистісних якостей, що забезпечують ефективність обраної діяльності. Відповідно, ми розглядаємо професійну підготовку студентів у ВНЗ медичного профілю як цілісну педагогічну систему, функціонування якої передбачає створення умов для розвитку особистості майбутнього лікаря.

У науковій літературі професійна підготовка майбутніх лікарів ґрунтується на педагогічній системі професійної освіти у ВНЗ та визначається як «певна сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості із заданими якістьями» [6, с.104]. До основних характеристик педагогічної системи відносять:

- оптимальність (вибір найкращого, найбільш відповідного певним умовам і завданням варіанту побудови і функціонування системи);
- структурність (виділення компонентів системи, їх

- упорядкування та класифікацію);
- функціональність (виділення в якості компонентів функцій, які регулюють відносини і зв'язки в системі);
- інтегративність (результат об'єднання компонентів системи в одне ціле на основі виділення компонентів, що сприяють його збереженню і функціонуванню) [6, с.110].

Одним із компонентів педагогічної системи професійної підготовки майбутніх лікарів виступає мета підготовки – формування готовності до професійної діяльності. При цьому готовність розглядається як складна інтегративна особистісна якість, що характеризує суб'єктивний стан особистості та мобілізацію сил для виконання поставленого професійного завдання. Означена мета реалізується в цілісному освітньому процесі, який спрямований на вирішення завдань професійного розвитку майбутніх лікарів та відображає різні аспекти їх професійного становлення.

До складу готовності до професійної діяльності вводяться такі компоненти, як знання, вміння та навички, а також особистісні характеристики фахівця. З урахуванням цього ми виділяємо в складі готовності майбутнього лікаря до професійної діяльності три взаємопов'язані аспекти: особистісний; когнітивний; практичний.

Окреслені аспекти характеризують відповідно морально-психологічну, теоретичну та практичну готовність студента-медика до майбутньої професійної діяльності. Узагальнення вище наведених положень дає можливість виділити структурні компоненти педагогічної системи професійної підготовки студентів вищого медичного навчального закладу:

- особистісний компонент характеризує ступінь морально-психологічної готовності майбутнього лікаря до професійної діяльності, відображає ступінь сформованості ціннісних орієнтацій, інтересу до обраної спеціальності, задоволеності її результатами, рівень розвитку мотивації професійної діяльності та самовдосконалення.
- когнітивний компонент відображає поінформованість студента про сутність та зміст обраної професії, про вимоги до особистості фахівця даного профілю, а також рівень знань, необхідних для ефективної професійної діяльності у медичній галузі;
- діяльнісний компонент відображає ступінь практичної готовності майбутнього лікаря до професійної діяльності;

Зазначені компоненти відображають цілісний характер феномена готовності до професійної діяльності і діалектичний взаємозв'язок його складових, що дає підставу розглядати їх як необхідні та достатні для збереження і розвитку системи професійної підготовки майбутніх лікарів.

Інтеграція виокремлених компонентів сприяє досягненню поставленої мети – забезпечення якісної підготовки фахівців, формуванню у них готовності до самостійної професійної діяльності у сфері медичних послуг.

Услід за С. Вітвицькою, вважаємо за необхідне звернути увагу на необхідність виділення закономірностей та суперечностей педагогічного процесу. Даний процес розглядається як певна керована система,

структурними компонентами якої є мета, завдання, засоби, форми та моделі організації навчального процесу, органи управління, викладачі й студенти [2, с. 64].

Якісна та повноцінна підготовка фахівців неможлива без формування певних умов ефективного функціонування усіх компонентів педагогічної системи.

При постановці мети та конкретних завдань професійної підготовки лікарів у медичному ВНЗ передбачається досягнення високого рівня їх компетентності.

На основі аналізу наукових досліджень з проблеми і зіставлення сутності ключових категорій і понять, що складають основу компетентнісного підходу, розглянемо такі поняття як: «компетентність» та «компетенція». Практично всі укладачі словників проводять розмежування категорій «компетентність» і «компетенція». Визначення компетентності є дуже подібними між собою, в той час як визначенню «компетенції» немає єдиного тлумачення. Це поняття трактується як «сукупність повноважень (прав і обов'язків) будь-якого органу або посадової особи, встановлене законом, статутом даного органу або іншими положеннями» [1, с.10]; «володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь» [1, с.25]; «ряд питань, в яких хтось добре обізнаний» [1, с.38] та ін. Знаходимо такі визначення «компетенції» як «коло питань чи явищ, в яких дана особа володіє авторитетністю, досвідом, пізнанням, коло повноважень, особисті можливості якоїсь особи, її кваліфікація, тобто знання та досвід, що дозволяють брати участь в розробці певного кола рішень або самому вирішувати, завдяки наявності певних знань та навичок» [1, с.41].

Отже, на основі дефінітивного аналізу узагальнюємо, що «компетенція» є похідним поняттям від «компетентність» і позначає сферу докладання знань, умінь і навичок людини, в той час як «компетентність» – семантично первинна категорія і являє собою (присвоєну в особистісний досвід) сукупність, систему, якийсь багаж певних знань, умінь, навичок і досвіду людини. Звідси компетентна у своїй справі людина означає обізнана, що є визнаним знавцем у певних питаннях, авторитетна, повноправна, володіє колом повноважень. Таким чином, принципова відмінність компетенції від компетентності полягає в тому, що компетенція вважається інституційним поняттям, що визначає статус якоїсь особи, а компетентність – поняття функціональне.

Професійна компетентність майбутніх випускників вищого медичного навчального закладу характеризується професійно-специфічною спрямованістю. Тому фахову компетентність майбутніх лікарів визначаємо як характеристику майбутнього медика як суб'єкта професійної діяльності, що складається із сукупності професійних та управлінських знань, а також володіння фаховими вміннями й навичками, особистісно-професійними якостями, які забезпечують ефективність навчально-виховного процесу. Професійна компетентність складається з компонентів, зумовлених сучасними вимогами до фахівця як до особистості (професійні знання, вміння та навички, організаторські, комунікативні та інші якості) та конкретними вимогами до професійної діяльності з урахуванням медичного профілю навчального закладу.

На сьогодні попитом користуються фахівці, компетентні у питаннях психологічних особливостей людей, обізнані у сучасних досягненнях науки, володіють методами наукового дослідження тощо [9, с.193].

Відповідно, у структурі професійної компетентності майбутнього лікарями вважаємо за доцільне виділити наступні компоненти:

1. Ціннісно-мотиваційний компонент характеризує потреби майбутнього фахівця в розвитку професійної компетентності; усвідомлення необхідності власної неперервної фахової освіти; прагнення до ефективного та якісного виконання професійних завдань
2. Когнітивно-процесуальний забезпечує розуміння сутності професійної компетентності; систему загальноосвітніх, фахових, психологічних знань та навичок для ефективною реалізації професійної діяльності; знання іноземної мови; використання інноваційних методів навчання в медичній освіті.
3. Оцінювально-рефлексивний компонент визначає професійну самосвідомість, об'єктивне оцінювання фахової діяльності, визначення рівня власної професійної компетентності тощо.
4. Творчий компонент складається з пошуку оригі-

нальних ідей; науково-професійного мислення; здатності до науково-дослідницької діяльності; комунікативності; прагнення до професійного зростання.

Аналіз виокремлених складових фахової компетентності дає можливість визначити професійні й особистісні характеристики майбутнього лікаря, які вказують на соціальне значення професії у підготовці медичних працівників, та на здатність фахівця до професійного зростання, творчого розвитку, досягнення високих рівнів фахової компетентності.

Рівень підготовки сучасного лікаря потребує розробки положення якісного підходу до навчання – уміння кваліфіковано виконувати завдання, що передбачає сукупність знань, навичок та умінь, які дають можливість ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що сприяють досягненню певних стандартів у галузі професії лікаря або виду його діяльності.

Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів фахової підготовки студентів у ВНЗ медичного профілю. Подальші наукові пошуки вбачаємо у напрямі удосконалення професійної підготовки майбутніх лікарів у контексті парадигми інноваційної освіти з метою оптимізації формування у студентів-медиків фахових компетентностей.

Література та джерела

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник для студ. магістратури за модульно-рейтинговою сист. навчання / С.С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 164 с.
3. Гершунский Б. С. Концепция самореализации личности в системе образования ценностей и целей образования / Б. С. Гершунский // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 3–7.
4. Драч І. І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти / І. І. Драч // Проблеми освіти. – 2008. – №57. – С. 44–47.
5. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І. А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / І. А. Зязюн. – К. : Глухів : РВВ ГАПУ, 2005. – С. 10–18.
6. Матвієнко В. М. Формування професійної компетентності викладача як ефективний засіб забезпечення якості освіти / В. М. Матвієнко // Організація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / ред. кол. : Хоменко М. П., Дудник Т. П., Лихогод Н. Г. та ін. – К. : НМЦВО, 2009. Вип. 15. – 341 с.
7. Поляченко Ю. В. Медична освіта у світі та в Україні / Ю. В. Поляченко [та ін.]. – К. : Книга плюс, 2005. – 384 с.
8. Радзівська І. В. Формування професійної компетентності медичних сестер / І. В. Радзівська // Проблеми освіти. – 2008. – №57. – С. 69–73.
9. Сисоева С. О. Формування психолого-педагогічної компетентності студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю / С.О.Сисоева // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євро інтеграції : зб. матеріалів між. наук.-практ. конф. 22-24 квітня 2009 р., Київ – Житомир / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоевої. – К. : КІМ, 2009. – С. 35–37.
10. Сучасний тлумачний словник української мови. 65000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х. : Школа, 2006. – 1008 с.
11. Die Reform des Medizinstudiums an der Medizinischen Fakultät / Reibnegger G, Haas J, Neges H, Smolle J. // Zeitschrift für Medizinische Ausbildung. – 2008. – № 3(3). – S. 48–61.

В статті отражені результати дефинитивного аналізу основних понять дослідження педагогічної проблеми підготовки майбутніх лікарів. Обґрунтовано сутність термінів «професійна підготовка», «компетентність», «компетенція» в контексті підготовки студентів в вищих медичних навчальних закладах. Конкретизовано компоненти педагогічної системи професійної підготовки майбутніх лікарів. Виділено складові професійної компетентності майбутніх лікарів.

Ключові слова: дефинитивний аналіз, професійна підготовка лікарів, компетенція, компетентність.

Definitive analysis of the basic concepts of educational research problems of future physicians has been presented in the article. The essence of the terms «training», «competence», «competency» in the context of students training at higher medical educational institutions has been analyzed. Components of pedagogical training system of future physicians have been specified. Components of professional competence of future physicians have been singled out.

Key words: definitive analysis, training of physicians, competence, competency.